

6. Кузьмін В.В. Підвищення конкурентоздатності сиріт-випускників вищих навчальних закладів / В.В. Кузьмін // Ринок праці та зайнятість населення : науково-виробниче інформаційне видання / [гол. ред. В.Г. Федоренко]; ІПК ДСЗУ. – К.: Ринок праці та зайнятість населення, 2011. – Вип. 4 (29). – С. 44–46.

7. Моргенстерн М. Тайм менеджмент. Мистецтво планування і управління своїм часом і своїм життям / М. Моргенстерн. – М.: Добра книга, 2011. – 264 с. (рос. мовою).

8. Сохань Л.В. Психология жизненного успеха: опыт социально-психологического анализа преодоления критических ситуаций / Л.В. Сохань, Е.Н. Головаха, Р.А. Ануфриева. – К.: Акорд, 2005. – 430 с.

9. Тесты и методика деловых игр для менеджера / М.Б. Боровский, И.А. Грабская. – К.: МАУП, 2007. – 150 с.

10. Хроленко А.Т. Самоменеджмент: для тех, кому от 16 до 20 / А. Т. Хроленко. – М.: Экономика, 2013. – 378 с.

БІДНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЗЛО

Оксана РУДАКЕВИЧ

к. філос. н.,

доцент кафедри психології та соціальної роботи

Тернопільського національного економічного університету

Тарас КРИШЕВСЬКИЙ

студент групи СР–31 Юридичного факультету

Тернопільського національного економічного університету

Актуальність теми дослідження. Бідність завжди вважалася цілком звичайним явищем, природнім для більшої частини населення. В античних і феодальних суспільствах поділ на багатих і бідних не залежав від особистих здібностей людини: рівень потреб та можливості їх задовільняти відповідав станово-юридичному статусу особи. У різних соціальних груп був різний спосіб життя, тому неможливість для низьких станів наслідувати зміст і стиль життя вищих станів сприймалася як звичайна норма повсякдення. У капіталістичному суспільстві вперше виник контраст між юридичною рівністю всіх громадян і фактичною різючою економічною нерівністю. Тому неможливість для одних жити так, як живуть інші, сприймалася як соціальна несправедливість. До середини XVIII століття самого поняття “бідність” не існувало. Суспільство складалося з дуже багатих та з безпросвітних жебраків – посереднього класу практично не існувало. В епоху Просвітництва, коли європейське суспільство почало створювати якісь соціальні стандарти життя, з’ясувалося, що є люди, які зовсім нездатні цим стандартам відповідати.

Першим на проблему бідності звернув увагу “винахідник ринку” Адам Сміт. Він вважав бідність “соціальною іржею”, а бідняком є не той, хто мало має, а той, хто “мало має і при цьому багато хоче”. Протестантська

етика, яка визначала моральний клімат найбільш успішних суспільств Європи, вважала їх “неправильними” громадянами. Тому вивчати бідність як явище не тільки економічне, а й соціальне, стали порівняно недавно. У цьому аналітичному розрізі сьогодні, скажімо, визнано, що бідність є одним з найважливіших індикаторів життя суспільства, тому що велика кількість бідних створює нестабільну та криміногенну атмосферу.

Аналізуючи праці філософів і вчених різних історичних епох і напрямків, а також представників економічної, політичної, естетичної та релігійної думки, подамо різні тлумачення бідності як соціального явища. Так, Платон, розмірковуючи над розшаруванням людей на бідних і багатих, бачив, що держава складається з двох частин: одну складають бідні, іншу – багаті, і всі вони живуть разом, будуючи один одному підступи. Аристотель стверджував, що в державі має бути три елементи: один клас – дуже багатий, інший – дуже бідний, а третій є середнім, який мав би сумарно володіти більшістю майна в державі. Але державі треба думати про бідних, адже бідність породжує бунт і злочини. Філософ вважав, що держава, яка має багато бідних, приречена на загибель. Ж.-Ж. Руссо бачив у бідності, так само як і в невігластві, умови морального нездоров'я. І. Кант був переконаний, що в суспільстві завжди будуть бідні і в їх числі інваліди та хворі, на утримання яких потрібні державні кошти (в благодійних закладах і лікарнях). Відомий філософ допускав також інші форми державної підтримки бідних, наприклад, видачу їм допомог. Ці ідеї І. Канта, як відомо, і сьогодні широко практикуються соціально орієнтованими державами.

Представники соціал-дарвінізму вбачали в бідності неминучий наслідок індустріального розвитку і зростання чисельності населення. Тому це, на їхню думку, закономірне явище ієрархічно організованого суспільства. Так, Т. Мальтус спробував пояснити явище бідності законами природи. Він стверджував, що держава, допомагаючи бідним, заохочує їх розмноження. Дж. Бентам займав більш радикальну позицію стосовно бідних: самі бідні винні у власній бідності, тому суспільство не повинно нести за них жодної відповідальності. Звідси формулювався висновок: треба скасувати всі допомоги бідним. П. Прудон бачив основну причину бідності у суперечності між безмежністю споживання та обмеженістю виробництва. Вочевидь людина у лоні цивілізації отримує за допомогою праці те, що потрібно для підтримки його тіла і розвитку душі – ні більше, ні менше, а “злидні – покарання за непомірність і лінощі”. Звідтіля рішення проблеми бідності Прудон бачив у загальній економії та праці.

Проведений короткий аналіз феномену бідності, здійснений у філософській та науковій думці, дозволяє дати таке визначення бідності.

Бідність – це той дефективний стан соціальності, у якому відсутні одна або кілька складових – економічних, соціальних, моральних, правових, духовних, естетичних, тому виражаючи потреби і цінності особистості, групи, суспільства, цей стан діє на суспільство деструктивним чином.

Мета дослідження: розкриття специфіки бідності як соціального явища та виявлення можливості усунення даного деструктивного явища в українському суспільстві.

Об'єктом дослідження є бідність як соціальне явище, його **предметом** – історичні, політичні та економічні умови формування даного деструктивного явища.

Для досягнення мети дослідження були визначені **завдання**:

1) дослідити причини виникнення бідності як соціального феномену;
2) здійснити аналіз бідності як одного з найважливіших індикаторів життя суспільства;

3) охарактеризувати сутнісні ознаки даного соціального явища та обґрунтувати можливість зменшити наявність цього деструктивного суспільного явища.

Серед **методів дослідження** використано аналітичний, системний та компаративний, а також порівняльний історико-філософський підхід.

У результаті проведеного дослідження отримано такі **висновки**:

1. Причини бідності можна умовно розділити на три основні групи: а) причини, що виходять з форм організації суспільного життя: економічні (безробіття, низький рівень зарплат, пенсій, відсутність заощаджень); юридичні (слабка правова захист населення); культурні (стародавній звичай зводити народне піклування до роздачі милостині, малограмотність мас); адміністративні (неефективна система управління в державі); соціальні (слабкий розвиток соціальних зв'язків, розшарування суспільства, проблеми соціалізації та самоактуалізації індивіда); б) зовнішні причини, перш за все стихійно-природні (пожежі, неврожаї і т.д.); в) внутрішні причини – індивідуально-особистісні (хвороба, розумові та фізичні дефекти, соціально-психологічний склад особистості та її духовність).

2. Існують такі підходи до пояснення причин виникнення та відтворення бідності як соціального явища: *культурні пояснення*:

а) ключове поняття у рамках цього підходу – культура бідності; зокрема, для середовища бідняків характерна особлива культура, в основі якої лежать смирення, невміння будувати своє майбутнє і фаталізм; тому, скажімо, у процесі первинної соціалізації ці цінності передаються від одного покоління до іншого, приводячи до “спадкоємства” бідності;

б) вживається поняття про культуру залежності; якщо в теоріях культури бідності самі бідняки розглядаються як джерело своїх бід, то в концепціях культури залежності таким джерелом є держава із її програмами соціального забезпечення, котрі здебільшого призводять до того, що бідні перестають поклагатися на свої власні сили і паразитують за рахунок суспільства.

Загалом прихильники культурного пояснення феномену бідності виступають за розвиток у людей таких якостей, як заповзятість, ощадливість і честюлюбство; звідси пропонується один з варіантів вирішення проблеми бідності – ліквідація державної допомоги або її істотна видозміна (наприклад, перехід від безоплатних посібників до таких допомог, які людина повинна була б відпрацювати на громадських роботах);

структурні пояснення: теорії цього напрямку пов'язують наявність бідності зі структурними особливостями суспільства, заснованими на соціальній стратифікації, економічному нерівності і т.д. Стверджується, що у житті людей і суспільства в цілому трапляються періоди, коли ймовірність виникнення бідності дуже висока. Так, це відбувається, коли в соціумі спостерігається загальний спад економіки. Причому окремі індивіди не несуть відповідальності за виникнення такої ситуації, а бідність стає результатом нерівності людей у суспільстві та нерівного розподілу матеріальних благ між особами. Щоб запобігти такій ситуації, потрібно створювати систему соціального страхування.

3. Науковці виділяють два види бідності: а) абсолютна бідність пов'язана з потребою у життєвих ресурсах, які забезпечують людині біологічне виживання; мовиться про задоволення природних потреб – у їжі, житлі, одязі; критерії цього виду бідності мало залежать від часу і місця проживання людини, фактично ці критерії пов'язані з біологічними характеристиками людини; б) відносна бідність, що визначається шляхом порівняння із загальноприйнятим рівнем життя, який вважається “нормальним” у даному суспільстві. Середній рівень життя у розвинених країнах Заходу свідомо вище, ніж у країнах, котрі розвиваються. Тому те, що буде вважатися бідністю в країнах розвинутого Заходу, для відсталих держав розцінюється як розкіш. Так, наприклад, у категорію відносно бідних на Заході потрапляють і ті люди, які не відчувають труднощів з харчуванням, але не можуть дозволити собі задовольняти потреби більш високого рівня (освіта, культурний відпочинок і т.д.). Загалом, критерії відносної бідності базуються на соціальних ознаках і сильно варіюються у різні епохи чи країнах; в) крім цієї базової класифікації типів бідності, існує інший підхід: виділяють первинну бідність (це сім'ї, які ведуть раціональне домашнє господарство, але не мають достатніх фінансових коштів) і вторинну бідність (сім'ї, які мають достатньо фінансових засобів, але потребують через нераціональне ведення господарства).

4. Отже, бідність – це стан потреби, браку життєвих засобів, що не дозволяє задовольнити нагальні потреби індивіда або сім'ї. Бідність вважається однією з найбільш гострих соціальних проблем сучасного суспільства. Науковці бідність та її крайню форму – злидні – оцінюють як соціальне зло. Стан бідності не дозволяє людині і суспільству реалізувати свої потенційні можливості, а відтак розвиватися з найбільшою ефективністю. Саме тому бідність пов'язують з регресом в суспільному розвитку, чим зумовлюється потреба розгляду бідності як гострої соціальної проблеми.

1. Андрущенко М. Історія соціальної філософії / М. Андрущенко. – К.: Тандем, 2000. – 410 с.

2. Лібанова Е. Бідність: визначення, критерії та показники / Е. Лібанова // Україна: аспекти праці. – 1997. – №7. – С. 9.

3. Лібанова Е. Бідність: діагноз поставлено – будемо лікувати / Е. Лібанова // Дзеркало тижня. – 2001. – 31 березня.

4. Скуратівський В.А. Соціальна політика як суспільний феномен і вид практичної діяльності / В.А. Скуратівський // Вісник УАДУ. – 1997. – №1. – С. 130–147.